

علمی یا عامه‌پسند بودن: لزوم بررسی سندیت اطلاعات سلامت منتشر شده در رسانه‌ها*

فیروزه زارع فراشبندی^۱، اورفا هوسپیان^۲

سرمقاله

چکیده

واژه‌های کلیدی: رسانه‌های گروهی؛ اطلاعات؛ سلامت؛ اعتبار

دریافت مقاله: ۹۲/۸/۱۵

اصلاح نهایی: -

پذیرش مقاله: ۹۲/۹/۳۰

ارجاع: زارع فراشبندی فیروزه، هوسپیان اورفا. علمی یا عامه‌پسند بودن: لزوم بررسی سندیت اطلاعات سلامت منتشر شده در رسانه‌ها. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۳؛ ۱۱(۳): ۱۳۷-۱۳۵.

مقدمه

یکی از حوزه‌هایی که در سال‌های اخیر به‌طور قابل توجهی محتوای رسانه‌های عمومی را به خود اختصاص داده است، اطلاعات سلامت می‌باشد. یکی از حوزه‌های مورد علاقه‌ی مردم، تغذیه می‌باشد، چرا که امروزه مردم بیش از حد معمول به تغذیه و سلامت خود توجه می‌کنند. بنابراین تقاضا در مورد اطلاعات مرتبط با تغذیه در سال‌های اخیر به‌طور قابل توجهی افزایش یافته است. ولی از آن جایی که مخاطبان رسانه‌ها به‌ویژه مجلات عامه‌پسند عمدتاً آن قشری از جامعه را در بر می‌گیرند که معمولاً به دلیل سطح تحصیلات و دانش خود قادر به ارزیابی اطلاعات تغذیه‌ای یا سلامت نمی‌باشند، به هر اطلاعاتی که از مطبوعات به‌دست می‌آورند، اعتماد می‌کنند. در حالی که ممکن است این اطلاعات با آن چیزی که به‌صورت علمی اثبات شده است، مطابقت نداشته باشد. امروزه یکی از نگرانی‌های جوامع علمی این است که گزارش‌های علمی در رسانه‌ها، واقعیت‌های موجود در پژوهش‌های علمی را به تصویر نمی‌کشند، یا این که با پیشرفت‌ها و دغدغه‌های جدید در جامعه‌ی علمی هم‌خوانی ندارند (۱). برخی از مطالعات نشان داده‌اند که رسانه‌ها معمولاً در بیان فواید تغذیه‌ای اغراق می‌کنند، در حالی که از عوارض جانبی و قیمت آن‌ها چشم‌پوشی می‌نمایند. حتی ممکن است برخی از مطالب اشتباه بوده و به‌طور بالقوه برای کسانی که به آن‌ها اعتماد

می‌کنند، خطرناک باشد و هزینه‌های ثانویه‌ی هنگفتی را به آن‌ها تحمیل کند (۲). این مسأله، لزوم بررسی سندیت و صحت اطلاعات سلامت منتشر شده در رسانه‌های عمومی را آشکار می‌سازد. اگر چه ارزیابی مطالب سلامت به دلیل کمبود ابزارهای قابل اعتماد، دارای محدودیت‌هایی است، اما به نظر می‌رسد بررسی منابع مورد استفاده و بررسی شواهد موجود در منابع معتبر پزشکی می‌تواند تصویر واضح‌تری از وضعیت کنونی رسانه‌ها، در جهت بهبود کیفیت آن‌ها به دست‌اندرکاران امر تولید و توزیع مطبوعات، دولت و سازمان‌های بهداشت و سلامت ارائه دهد. همچنین این امر باعث می‌شود عموم مردم موضع خود را نسبت به این رسانه‌ها مشخص کنند و هر گونه اطلاعات مرتبط با سلامت یا تغذیه را بدون در نظر گرفتن شواهد موجود نپذیرند. در این راستا، امروزه یک روش پذیرفته شده جهت ایجاد راهنماهایی برای ارتقای سلامت و تغذیه، راهکار مبتنی بر شواهد (Evidence-Based Approach (EBA)) است.

۱- استادیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در

امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده‌ی مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده‌ی مسؤول)

Email: ourfa_lune@yahoo.com

بزرگسالان» انجام دادند. یافته‌ها نشان داد از ۸۸ ادعایی که ارزیابی شد، ۱۵ درصد آن دارای صحت، ۲۳ درصد آن بدون نتیجه‌ی قطعی، ۳ درصد آن نامعتبر، ۵ درصد آن حدوداً معتبر و ۵۵ درصد آن در دو پایگاه مورد بررسی وجود نداشتند. از میان ۹۴ مطلب مربوط، ۴۶ درصد آن به پژوهش استناد داده‌اند و ۳۲ درصد آن از شواهد استفاده کرده‌اند (۵). Murthy و Krishnamurthy در پژوهشی تحت عنوان «سندیت ادعاهای تبلیغاتی مربوط به دارو» دریافتند که در ۲۰ درصد این ادعاها اغراق شده است، ۳۲ درصد آن‌ها فاقد نتیجه‌ی نهایی، ۱۷ درصد آن‌ها اشتباه و ۲۱ درصد آن‌ها دارای صحت بودند. همچنین در ۱۰ درصد بروشورها منبع اصلی فاقد ادعاهای درمانی مناسب بوده است (۶).

نتیجه‌گیری

بررسی اطلاعات سلامت، از جمله اطلاعات تغذیه‌ای ارایه شده در انواع رسانه‌های عمومی چون رادیو، تلویزیون، مجلات عامه‌پسند، روزنامه‌ها، اینترنت و ... و مطابقت آنان با اطلاعات علمی مندرج در مقالات علمی و پژوهشی نمایه شده در بانک‌های اطلاعاتی معتبری مانند ISI و Pubmed می‌تواند جایگاه سندیت چنین اطلاعاتی را مشخص کرده و به دست‌اندرکاران حوزه‌ی سلامت در ارزیابی این اطلاعات کمک نماید. همچنین از این طریق مشخص خواهد شد که اطلاعات منتشر شده در رسانه‌های عمومی تا چه حد مبتنی بر واقعیت و پژوهش‌های علمی هستند. از آنجایی که رسانه‌های عمومی دارای گستره‌ی تأثیرگذاری فراوانی بر عامه‌ی مردم هستند، لزوم بررسی سندیت اطلاعات سلامت ارایه شده در آن‌ها بیش از پیش اهمیت می‌یابد. همکاری کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی با متخصصان حوزه‌های مختلف علوم پزشکی و استفاده از راهکار مبتنی بر شواهد می‌تواند در ارزیابی سندیت و صحت محتوای چنین مطالبی نقش مؤثری داشته باشد.

این راهکار چارچوبی برای ادغام بهترین و جدیدترین مطالعات در برنامه‌های آموزشی و ارتباطی را ارایه می‌دهد. راهکار مبتنی بر شواهد، مرور نظام‌مند، خلاصه‌نویسی و ارزیابی کیفیت پژوهش در یک حوزه‌ی خاص است و شامل: (۱) تعریف مسأله و مشکل؛ (۲) فرمول‌بندی مسأله به صورت یک سوال؛ (۳) تعریف معیارهایی برای تشخیص شواهد مرتبط و با کیفیت؛ (۴) جستجو و ارزیابی شواهد؛ (۵) تشخیص شواهد مرتبط؛ (۶) خلاصه‌سازی یافته‌ها و ارزیابی آن‌ها؛ (۷) خلاصه‌سازی شواهد و ارایه‌ی آن به صورت مجموعه‌ای از توصیه‌ها برای تصمیم‌گیری، می‌باشد (۳). با استفاده از این روش و ترکیب آن با روش‌های پژوهشی دیگر می‌توان سندیت و حتی صحت اطلاعات سلامتی را که در رسانه‌ها منتشر می‌شوند، مورد بررسی قرار داد.

برخی محققان سعی کرده‌اند با ارزیابی کیفیت اطلاعات موجود در رسانه‌ها و همچنین با مرور شواهد موجود به نتایجی در این خصوص دست یابند. از جمله اهرنجانی و همکاران در پژوهشی تحت عنوان «تعیین جایگاه مطالب تغذیه‌ای در مطبوعات ایران: تحلیل محتوا» دریافتند که میزان و نحوه‌ی ارایه‌ی مطالب تغذیه‌ای علمی و مفید به خوانندگان در روزنامه‌های مورد بررسی به‌عنوان نماینده‌ی مناسبی از روزنامه‌های ایران، مطلوب نمی‌باشد (۴). یافته‌های Ashorkhani و همکاران نیز در پژوهشی با عنوان «کیفیت اخبار سلامت انتشار یافته در رسانه‌های چاپی کشورهای در حال توسعه: مطالعه‌ی موردی در ایران» نشان دادند که ۱۸ درصد مقالات روزنامه‌ها برای ارایه‌ی اطلاعات سلامت به عموم مردم مناسب نیستند و عوامل بسیاری مانند: دانش کم، انگیزه‌ی ناکافی و موانع زمینه‌ای دیگر در سطوح مختلف بر کیفیت چنین اخباری تأثیر می‌گذارند (۲). Shaw و همکاران پژوهشی تحت عنوان «تحلیل محتوای کمیت و صحت اطلاعات مکمل‌های غذایی موجود در مجلات پرخواننده‌ی

References

1. Van Trig AM, de Jong-van den Berg LT, Voogt LM, Willems J, Tromp TF, Haaijer-Ruskamp FM. Setting the Agenda: Does the Medical Literature Set the Agenda for Articles about Medicines in the Newspapers? Soc Sci Med 1995; 41(6): 893-9.

- Ashorkhani M, Gholami J, Maleki K, Nedjat S, Mortazavi J, Majdzadeh R. Quality of Health News Disseminated in the Print Media in Developing Countries: A Case Study in Iran. *BMC Public Health* 2012; 12(627): 2-7.
- United States Department of Agriculture, Center for Nutrition Policy and Promotion. An Evidence-Based Approach to Reviewing the Science on Nutrition and Health [Online]. 2008. Available from: URL: <http://www.cnpp.usda.gov/publications/nutritioninsights/insight38.pdf>.
- Mohammadpour Ahranjani B, Abdolahi M, Pakravan M. Nutritional Messages in Iranian Newspapers: A Content Analysis. *Payesh* 2003, 2(1): 63-71. [In Persian]
- Shaw P, Zhang V, Metallinos-Katsaras E. A content analysis of the quantity and accuracy of dietary supplement information found in magazines with high adolescent readership. *J Altern Complement Med* 2009; 15(2): 159-64.
- Murthy MB, Krishnamurthy B. Authenticity of claims made in drug promotional literature. *Indian J Pharmacol* 2010; 42(1): 59-60.